

Unutrašnji sukobi na teritoriji bivšeg Sovjetskog Saveza

OLIVER POTEŽICA

Polazeći od geopolitičkog značaja raspada Sovjetskog Saveza, autor prihvata tezu da se taj proces po posledicama može izjednačiti sa svetskim ratom. Proces dezintegracije najveće zemlje sveta otvorio je „Pandorinu kutiju“ etničkih sukobljavanja i teritorijalnih sporova; na sedam miliona kvadratnih kilometara bivšeg SSSR-a sada ima više od 180 „kriznih žarišta“ (od kojih je 100 u kategoriji aktivnih), a direktno je ugroženo oko 30 miliona ljudi.

U članku su analizirane karakteristike tih sukoba i prezentirane njihove klasifikacije prema predviđenim teritorijalnim izmenama i mogućnostima za njihovo izbijanje. Autor pokušava da klasifikuje te konflikte i prema njihovom geopolitičkom značaju, odnosno prema posledicama koje mogu imati na regionalnom i globalnom planu.

Autor ukazuje da je nakon eskalacije sukoba u bivšem SSSR-u, u periodu mart–juni 1992, usledilo smirivanje. Pri tome, naglašava činjenicu da ti sukobi nisu šire internacionalizovani, kao, i da je u smirivanju sukoba Rusija imala najznačajniju ulogu. Ukazuje, takođe, na verovatnoću da je na Zapadu preovladalo mišljenje da bi širenje i intenziviranje tih sukoba predstavljalo opasnost za sam Zapad i čitav svet, koju treba po svaku cenu otkloniti. Na te „trendove“ su sigurno delovala i opasna zbivanja u Jugoslaviji, pa se članak i završava pitanjem da li je Jugoslavija opet omogućila Rusiji da „kupi vreme“, što je bilo neophodno za otpočinjanje smirivanja i otklanjanje neposrednih opasnosti.

Nedavno je obeležena prva godišnjica neuspelog i kontroverznog državnog udara u Sovjetskom Savezu, organizovanog s „namerom da se sačuva jedinstvo zemlje“. Pokušaj puča je bio, u stvari, uvod u raspad SSSR-a, poslednje velike svetske imperije, kako se na Zapadu uobičajeno navodi.¹

U toku protekle godine, na teritoriji bivšeg Sovjetskog Saveza desile su se izuzetno značajne geopolitičke promene. Nedavno je ruski predsednik Boris Jelcin ustvrdio da drugog puča neće biti (što možda može biti i tačno), ali nema sumnje da na prostoru bivšeg SSSR-a još uvek „duvaju tako opasni vetrovi“, da mogu uzburkati Evropu, Aziju i čitav svet. O

¹ Risto Popovski, u „Večernjim novostima“ od 20. avgusta 1992, u članku *Kraj i pobjeda perestrojke*, navodi da je SSSR možda razgrađen upravo zbog sprečavanja ponavljanja državnog udara.

tome svedoči i tvrdnja direktora Međunarodnog monetarnog fonda, Majkla Kamdesusa, da „privredni preobražaj bivših sovjetskih republika predstavlja izazov za čitav svet“. Dakle, ne treba da iznenađuje, na primer, što Rusija i druge republike bivšeg SSSR-a sada traže svoj „identitet“ i kroz pridruženo članstvo u NATO-u, niti sve veće finansijsko angažovanje Zapada oko pomoći Rusiji i drugim republikama. Dovoljno je samo zamisliti (pogotovu iz „zapadne perspektive“ građanski rat, kakav je u Jugoslaviji, na petini teritorije sveta, uz eventualnu upotrebu nuklearnog oružja. U obraćanju Kongresu početkom ove godine, Robert Gejts, direktor američke Centralne obaveštajne agencije (CIA), upozorio je da međurepublički odnosi u bivšem SSSR-u postaju sve problematičniji, dok su mnogobrojni etnički sporovi dugoročna pretnja stabilnosti.² Prema oceni glasila Ministarstva odbrane „Krasnaja zvezda“, s druge strane, ruski ministar inostranih poslova Andrej Kozirjev boravio je maja 1992. u Jugoslaviji „i sa namerom da prikupi iskustva koja bi mu pomogla u rešavanju sukoba u SSSR-u“.³

Nameće se pitanje da li se, zaista, kao već tačna može prihvatiti konstatacija britanskog dnevnika „The Financial Times“ (23. jun 1992) da „države nastale posle raspada SSSR-a ne evoluiraju ka labavoj federaciji, koju su želele kada su osnovale Zajednicu Nezavisnih Država (ZND), već zapadaju u sve dublje međusobno neprijateljstvo, u čijim okvirima počinju da se stvaraju dva saveza – proruski i antiruski“. Labavi antiruski savez bi činile tri pribaltičke republike (Litvanija, Letonija i Estonija), Azerbejdžan, Gruzija, Moldavija i – „po logici stvari“ – Ukrajina, dok bi uz Rusiju „stali“ Kazahstan, Uzbekistan, Turkmenistan i Jermenija. Ostale države (Belorusija, Kirgizija, Tadžikistan), po tom viđenju, nastoje da se odvoje od Rusije, ali da je ne „isprovociraju“ (te države nisu potpisale sporazum o zajedničkoj bezbednosti

² Izveštaj Roberta Gejtsa podseća na sličan izveštaj CIA o našoj zemlji, koji je „procurio“ u štampu krajem 1990. godine, kada je prvi put objavljena „neminovnost raspada Jugoslavije“. Inače, dve trećine predviđenih aktivnosti američke obaveštajne službe za ovu godinu usmerene su na praćenje sukoba u SSSR-u i daljeg razvoja događaja u toj zemlji, što je „pokriveno“ sa više od 50 odsto budžeta CIA.

³ U svom članku za „Nezavisnu gazet“ (20. avgust 1992), ruski ministar Andrej Kozirjev postavlja pitanje ne bi li podrška Srbiji bila ravna prenošenju građanskog rata iz Jugoslavije kod sebe.

ZND, razmatran u Kijevu marta 1992). Ipak, očigledno je da zemlje koje su nastale na teritoriji bivšeg SSSR-a imaju i zajedničke i oprečne interese, koji se ogledaju, na primer, u pristupu bezbednosnim i vojnim pitanjima, teritorijalnim i manjinskim problemima, ekonomskim pitanjima, unutrašnjem uređenju itd.

Nakon teških sukoba u pojedinim regionima bivšeg SSSR-a u poslednjih šest meseci, stručnjaci za pitanja tog dela sveta kao da stiču utisak da „započinje rešavanje pitanja Pridnjestrovlja i Nagorno-Karabah, kao i unutrašnjih sukoba u Gruziji. Ali, procenjuje se da će tek razvoj događaja do sredine iduće godine pokazati da li je bivši SSSR uspeo da prebrodi prva iskušenja stvaranja „novog svetskog poretka“. Prihvatanje zaključka pariskog lista „Le Figaro“ (12. jul 1992) da su na globalnom planu ti problemi suprotni onima iz prošlog veka, „kada je opasnost poticala od spoljnih intervencija, dok danas ona proističe iz oklevanja velikih sila koje se pribojavaju da bi ih bilo koje mešanje dovelo u situaciju libanskog tipa“, bilo bi, svakako, vrsta simplifikacije.

KARAKTERISTIKE SUKOBA U BIVŠEM SSSR-u

Svi primeri iz istorije pokazuju da se slabljenjem ili raspadom jedne višenacionalne države automatski stvaraju (ili „otvaraju“) nacionalni problemi. To je bila skoro uobičajena pojava nakon velikih ratova, zbog čega se i mora uočiti činjenica da se raspad SSSR-a dogodio u vreme mira, što umnogome određuje karakter sadašnjih sukobljavanja na nje-govoj teritoriji. Francuski dnevnik „Le Monde“, u vezi s tim, ukazuje da je „pejsaž u kojem se danas budi nacionalizam sasvim drugačiji od onog s početka veka“ (uz konstataciju da Sarajevo 1992. godine nije Sarajevo 1914. godine). Taj list navodi da sada u Evropi postoji više različitih tipova ispoljavanja nacionalizma, pa „proučavanje mogućih scenarija za ZND pokazuje da prete mnoge opasnosti“. Pri tome, mora se uzimati u obzir činjenica da „međunarodno pravo nije nikada

samo po sebi moglo da razreši sve probleme onda kada geopolitička struktura nije obezbeđivala ravnotežu celine“.⁴

Što se tiče sukoba na teritoriji bivšeg SSSR-a, prema istraživanju Instituta za geografiju Ruske akademije nauka, sredinom 1991. godine na tom geopolitičkom prostoru bilo je 76 „živih“ sukoba i etničko-teritorijalnih sporova, kao i još 80 takvih sporova koji bi se mogli „uporediti sa vulkanima koji miruju“. Međutim, do sredine ove godine na teritoriji bivšeg SSSR-a javile su se još 24 nove „konfliktne tačke“ (taj broj se i dalje povećava), što u krajnjem pokazuje da na sedam miliona kvadratnih kilometara bivšeg SSSR-a ima više od 180 „kriznih žarišta“, a ugroženo je više od 30 miliona ljudi. Iz tih podataka bi se moglo zaključiti (što je samo „jedna strana medalje“) da se uvećava broj unutrašnjih sukoba u bivšem SSSR-u, kao i da se neki od njih intenziviraju (s različitim „fazama“ ispoljavanja), uz veoma značajne geopolitičke posledice. Interesantno je, na primer, da od svih unutrašnjih granica u bivšem SSSR-u samo tri nisu bile sporne (između Letonije i Litvanije, Letonije i Belorusije, između Rusije i Belorusije). Od 1921. godine zabeleženo je oko 90 izmena unutrašnjih granica, od čega se većina (45) dogodila u periodu do 1930. godine, nešto manji broj od 1930. do 1940, a najmanje u periodu posle Drugog svetskog rata (10).⁵ U vezi s tim, raspad SSSR-a učinio je neophodnim i poznavanje nekih manje znanih činjenica, poput razlike između Čečena i Inguša, istorije Nagorno-Karabaha i Dagestana, etničkog sastava Baškirije (22 odsto Baškira, 28 odsto Tatara i 39 odsto Rusa), značaja Mešetinskih Turaka, Oseta i slično.

Ugledni britanski spoljno-politički mesečnik „The World Today“, koji izdaje Kraljevski institut za međunarodne odnose u Londonu, nedavno je u članku Danijela Frenklina *Međunarodne granice: Sovjetski Savez i Istočna Evropa*, ponudio dve

⁴ U članku se navodi da su u bivšem SSSR-u države ZND odlučile da ne dovode u pitanje svoje zajedničke granice, za razliku od Jugoslavije, gde se problem razgraničenja postavio u drastičnom vidu. Iz toga bi se moglo zaključiti da geopolitika ne trpi „nasilje“ nad sobom.

⁵ U članku u „Večernjim novostima“ od 12. marta 1992, *Kavkaski krug smrti*, Tomislav Milinović ukazuje na perfidnost Staljinove nacionalne politike, „jer je svakom brojnijem narodu u SSSR-u i u Istočnoj Evropi obešen bar po jedan kamen o vrat u vidu autonomije malobrojnih naroda“. On ironično zaključuje, na primer, da „kako stvari sada stoje Zapad će nastaviti da brani Staljinove unutrašnje granice do poslednjeg Jermenina i Azerbejdžanca“.

(prihvatljive) klasifikacije sukoba u tom delu sveta. Osnovni kriterijum za prvu klasifikaciju bio je predviđena vrsta teritorijalnih izmena, pri čemu je utvrđeno šest tipova takvih sporova:

(1) secesija – kada se unutrašnje granice proglašavaju za spoljne (pribaltičke zemlje), ili kada se otcepljuje deo teritorije (Nagorno-Karabah);

(2) revizija – zahtevi za izmenu granica, što bi se desilo u slučaju realizacije ideje o „velikom Uzbekistanu“, ujedinjenja Južne Osetije i Severne Osetije (koje su, inače, delovi Gruzije i Rusije), ili spora Rusije i Ukrajine oko Krima (revizija granica može biti vezana i sa secesijom);

(3) poništavanje granice – u slučaju da se jedna zemlja ujedinjuje s drugom, kao što se nagoveštava između Rumunije i Moldavije;

(4) ponovno uspostavljanje granica – što bi se desilo u slučaju razgraničenja Čečena i Inguša, s obzirom na to da je Staljin poništio granice dve autonomne oblasti 1934. godine, kada ih je spojio u jednu autonomnu republiku u okviru Rusije;

(5) podela – specifični oblik stvaranja granica ili uspostavljanja starih granica (kada se jedna zemlja deli na dva ili više delova), što bi se moglo dogoditi sa Pridnjestrovljem i Moldavijom, ili podelom Kazahstana na severni i južni deo;

(6) stvaranje granice – u slučajevima novih teritorijalnih organizacija, na primer, stvaranje autonomije povolških Nemaca, kojima je ruski predsednik Boris Jelcin nedavno dekretom „dao“ dva regiona u dolini Volge.

Druga klasifikacija unutrašnjih sukoba u bivšem SSSR-u izvedena je u članku *Međunarodne granice* na osnovu kriterijuma mogućnosti izbivanja sukoba:

1) tzv. mrtvi sporovi – od kojih Denijel Frenklin, kao najkarakterističniji primer, navodi „liniju“ Odra – Njisa, između Poljske i Nemačke;

2) tzv. upravni sporovi – kakva je bila većina sporova u bivšem SSSR-u do Gorbačovljevih reformi, a sada potencijalni teritorijalni zahtevi Finske prema ruskoj Kareliji;

3) tzv. probuđeni konflikti – u toj kategoriji je sada većina sporova u bivšem SSSR-u, a tipičan primer je pitanje Krima;

4) tzv. aktivni konflikti – čiji se broj na teritoriji bivšeg SSSR-a stalno povećava, s tipičnim primerima u Čečensko-inguškoj Republici, Južnoj Osetiji i Gruziji itd;

5) tzv. hiperaktivni konflikti – tipični primeri su Nagorno-Karabah, Pridnjestrovlje, Abhazija u Gruziji, i drugi.

Sam raspad Sovjetskog Saveza odredio je oblike ispoljavanja tih sukoba, koji su u novim državama bili, pre svega, vidljivi na vojnim, bezbednosnim, teritorijalnim i ekonomskim pitanjima. Nije uopšte slučajno, na primer, što su novoformirane države koje su imale problema sa nacionalnim „manjinama“ išle na stvaranje sopstvenih armija (Moldavija, Azerbejdžan i, konačno, Ukrajina), ili uopšte nisu ni pristupile Zajednici Nezavisnih Država (Gruzija). Takođe, nije slučajno što je Jermenija bila među prvim državama koje su izrazile spremnost da potpišu ugovor o bezbednosnim pitanjima ZND, budući da je okružena muslimanskim zemljama, kao što Ukrajina, druga po veličini republika, ne drži slučajno „otvorenim“ pitanje statusa nuklearnog oružja. Nedavno je ruski predsednik Boris Jeljcin izjavio da smatra velikim uspehom svoje politike što je izbegnuto ponavljanje jugoslovenskog „scenarija“. No, ne može se sporiti činjenica da se na teritoriji bivšeg SSSR-a, ipak, ponavljaju neki „jugoslovenski sindromi“, što se može videti na primerima zahteva za povlačenjem oružanih snaga ZND, različitih „specijalnih statusa“, prihvatanja eventualnih nenasilnih promena granica, isticanja legitimnih prava zaštite manjina, konfederalizacije pojedinih teritorija, i slično.

GEOPOLITIČKE IMPLIKACIJE SUKOBA NA TERITORIJI BIVŠEG SSSR-a

Ako se izuzmu tzv. spoljašnji teritorijalni sporovi bivšeg SSSR-a, koji raspadom te države dobijaju nove dimenzije (na primer, teritorijalni sporovi Ukrajine i Litvanije sa Poljskom, sa Iranom oko Nahičevana, Rusije sa Japanom oko Kurilskih ostrva),⁶ konflikti u bivšem SSSR-u mogli bi se klasifikovati i prema geopolitičkom značaju, odnosno mogućnostima širenja

⁶ U komentaru Radio-Moskve od 22. juna 1992. naglašava se, na primer, da „danas bivši Sovjetski Savez i republike koje su se nalazile u njegovom sastavu nemaju spoljne neprijatelje“.

i posledicama koje bi mogli imati na regionalnom i globalnom planu. Dodatni kriterijum (ili klasifikacija) mogao bi biti stepen njihove neposrednosti, odnosno procena njihove zaoštrenosti, opasnosti od „otvorenih“ sukoba i njihovog širenja. Na osnovu tih kriterijuma bi se mogle, okvirno, odrediti četiri grupe takvih sukoba: (1) eksplozivni – Nagorno-Karabah i Pridnjestrovlje, (2) opasni – Gruzija, Srednja Azija, (3) zaoštreni – Pribaltik, i (4) lokalni – Čečensko-inguška Republika ili Tatarstan u okviru Ruske federacije. Naravno, s obzirom na činjenicu da u geostrategiji deluje i tzv. zakon spojenih sudova, u svim ozbiljnijim analizama geopolitičkih promena na teritoriji bivšeg SSSR-a ne sme se potceniti značaj svakog od tih sukoba. Isto tako, u navedenoj klasifikaciji nije uzet u obzir potencijalno najznačajniji sukob na teritoriji bivšeg SSSR-a – između Rusije i Ukrajine, kao ni krajnje opasna mogućnost izbijanja građanskog rata ili puča u Rusiji.

Sukob Jermena i Azerbejdžanaca oko Nagorno-Karabaha, jermenske enklave od 4,5 hiljada kvadratnih kilometara i sa oko 200.000 stanovnika (udaljene 10 km od granice dve zemlje), najdugotrajniji je i najintenzivniji sukob na teritoriji bivšeg SSSR-a. Traje već petu godinu, i u njemu je poginulo nekoliko hiljada ljudi, uz velika materijalna razaranja. Najšire razmere dobio je u junu 1992, kada je samo u jednoj nedelji poginulo više ljudi nego čitave prošle godine. Istovremeno, taj sukob je „internacionalizovan“ više od svih konflikata na teritoriji bivšeg SSSR-a. Do sada je, na primer, ponuđeno šest mirovnih planova za njegovo okončanje (francuski, iranski, azerbejdžanski, KEBS-ov, odnosno italijanski, turski i kazahstanski). U njega su značajnije involvirani međunarodne institucije i forumi, prvenstveno KEBS i, manje, Ujedinjene nacije (s pokušajem ponavljanja uloge koju je Sajrus Vens imao u našoj zemlji). Značaj tog sukoba mora se posmatrati u okviru „borbe za sovjetsko nasleđe u Aziji“⁷ i širih regionalnih kretanja. U tom pogledu, na primer, može paradoksalno izgledati približavanje šiitskog Irana i hrišćanske Armenije, usmereno na neutralisanje sve izraženije uloge Turske u regionu. Koliko je taj sukob značajan za međunarodnu zajednicu (čitaj Zapad), može se videti i po nedavnom apelu Saveta

⁷ Videti: Oliver Potežice *Borba za sovjetsko nasleđe u Aziji*, „Vojno delo“, br. 1-2/92.

bezbednosti OUN za hitnim prekidom vatre i zahtevom za saradnju na mirovnoj konferenciji u Minsku u okviru KEBS-a. Predstavnik KEBS-a, Mario Rafaeli, zatražio je dvomesečni prekid vatre kako bi se u region uputili vojni posmatrači. Uloga Rusije u tom sukobu je „uzdržana“, što se videlo i po povlačenju armije ZND iz Stepankerta, glavnog grada Nagorno-Karabaha, marta 1992, mada je Rusija nešto ranije uspešno otklonila eventualni vojni pritisak Turske na Jermeniju. Nema sumnje da je spor oko Nagorno-Karabaha dugotrajni izvor nestabilnosti u tom delu sveta, što pokazuje i pisanje pariskog lista „Le Figaro“, da je on ponavljanje „hrvatskog sindroma“ („dokaz da nove države teško prihvataju manjine“), koji zbog verske dimenzije može biti znatno opasniji. Otuda se nameće pitanje da li zbog činjenice da do sada u Nagorno-Karabah nisu poslali ni međunarodni posmatrači, ni međunarodne mirovne snage ili mirovne snage ZND (što je odbacio Azerbejdžan), u budućnosti treba očekivati dalju eskalaciju tog sukoba. Na međunarodnoj konferenciji o zbivanjima na teritoriji bivšeg SSSR-a, koja je početkom marta održana u Teheranu, ocenjeno je da Zapad koristi tzv. mirovne napore da bi uspostavio kontrolu nad tim regionom. Ipak, prvi ozbiljniji prodor u pravcu traženja mirnog rešenja učinjen je krajem avgusta, i to u „okviru“ Zajednice Nezavisnih Država. Ostaje, međutim, da se vidi da li će primirje između dve strane, potpisano u Alma-Ati, glavnom gradu Kazahstana, činiti zaista „prelomnu tačku“ u rešavanju pitanja Nagorno-Karabaha, ili će to biti još jedan dokaz da svetski politički centri nastavljaju sa diplomatijom iznurivanja malih naroda.

Dok se situacija u Pribaltiku i Nagorno-Karabahu upoređivala sa situacijom u Sloveniji i Hrvatskoj, zapadne publiciste je situacija u Moldaviji „podsećala“ na situaciju u Bosni i Hercegovini (mada bi se, eventualno, mogla porediti i sa Kosmetom). Moldavija je bila jedna od prvih sovjetskih republika koja je proglasila svoju nezavisnost, mada je, istovremeno, njeno nerumunsko stanovništvo proglasilo tzv. Pridnestrovsku republiku i (nešto ranije) Gagausku republiku zbog straha da će doći do ujedinjenja Moldavije i Rumunije. „Pomirljive“ izjave moldavskog predsednika Mirčee Snjegura

da neće biti ujedinjenja sa Rumunijom,⁸ već da se radi o procesu integracije, nisu umirile Ruse, Ukrajince, Gagauze (pravoslavne Turke) i Bugare koji žive u Moldaviji, pa su marta 1992. izbili žestoki sukobi. Moldavija je pretila da će objaviti ratno stanje zbog navodne saradnje 14. armije ZND sa pridnjestrovskim kozacima, dok je predsednik Snjegur u moldavskom parlamentu izrekao ocenu da „Rusija hoće da bude žandarm ZND“, kao i da je Moldavija, praktično, „u ratu sa Rusijom“. Sukobi su skoro prinudili do tada uzdržanu Rumuniju da se otvoreno stavi na stranu Moldavije, kao i da joj obeća vojnu pomoć. Nakon neuspelih pokušaja predsednika Snjegura da šire internacionalizuje taj sukob, kao i usled nepovoljne geopolitičke (pritisak Mađara u Transilvaniji) i ekonomske pozicije Rumunije, situacija je počela da se smiruje nakon serije tzv. četvornih sastanaka (Moldavija, Rusija, Ukrajina i Rumunija). Indikativno je da je Moldavija morala da prihvati plan prema kojem sukobljene strane treba da razdvajaju pripadnici armije ZND, kao i to da je u pregovorima Rumunija postepeno „gurana“ u stranu.⁹ Najznačajniji „napredak“ je postignut za vreme nedavne posete moldavskog predsednika Snjegura Moskvi, kada je, po mišljenju mnogih posmatrača, prihvaćena formula „konfederalizacije Moldavije“. Mišljenja da će Moldavija u budućnosti biti podeljena nisu potpuno bez osnova, što je potvrdio i ruski ministar Andrej Kozirjev, u intervjuu listu „Le Monde“. Naime, on nije odbacio mogućnost da Pridnjestrovska republika jednog dana postane deo Rusije „jer nema razloga zašto bi Moldavija po svaku cenu morala da bude jedinstvena država“.¹⁰

Od svih bivših sovjetskih republika najnestabilnija je unutrašnja situacija u Gruziji, što se, uostalom, videlo i po krvavom svrgavanju predsednika Zvijada Gamsahurdije, po-

⁸ Današnja Moldavija je, u stvari, bivša Besarabija, koja je 1812. godine pripala Rusiji. Parlament Besarabije doneo je 1918. godine odluku o priključivanju Rumuniji, što SSSR nikada nije priznao, već je nešto kasnije u Pridnjestrovlju stvorena Sovjetska Republika Moldavija. Rumunija je bila prinuđena da vrati tu teritoriju SSSR-u 1940. godine, mada su je rumunske vojne snage ponovo zauzele 1941. kao nemački saveznici. Posle Drugog svetskog rata Besarabija je podeljena na južni deo, koji je pripao Ukrajini, i na severni, od kojeg je formirana Republika Moldavija.

⁹ Komandant ruske 14. armije, general Lebedev, rekao je početkom jula da „rešavanjem problema Pridnjestrovlja treba da se bave samo Rusija, Ukrajina i Moldavija“.

¹⁰ Ima i drugih mišljenja, kao u članku M. Petrovića u „Borbi“ od 2. jula 1992, *Zloslutni glasonoša*, u kojem se prenosi rumunsko verovanje da „vreme radi u korist onih unionista koji ne žure“.

četkom januara 1992. godine. Nešto kasnije, Vojni savet je na čelu zemlje doveo Eduarda Ševarnadzea, koji nije bitnije promenio Gamsahurdijinu politiku neuključivanja u ZND, bez obzira na to što je zatražio da armija ZND ostane u Gruziji. Iz susedne Čečensko-inguške Republike (u sastavu Ruske Federacije) Zvijad Gamsahurdija je nastavio borbu za vlast, što se pokazalo, juna 1992, prilikom neuspelog državnog udara protiv Ševarnadzea. Situaciju u Gruziji posebno opterećuju zahtevi Južne Osetije (koja je u sastavu Gruzije) za ujedinjenjem sa Severnom Osetijom (u sastavu Rusije), i Abhazije za priključenje Rusiji. Situacija se posebno zaoštrila u junu 1992, kada je ruski parlament nagovestio da će biti preduzete sve mere ako ne dođe do prekida vatre. (Interesantno je da su prema nekim nepotvrđenim vestima SAD nešto ranije ponudile svoju pomoć Gruziji u stvaranju profesionalne armije). Gruzijsko rukovodstvo je za sve sukobe okrivljavalo „obnovljeni ruski imperijalizam“, dok je Ševarnadze govorio o „ruskoj agresiji“.¹¹ Nedavno je ruski predsednik Boris Jelcin odbio sve te optužbe, uz naglašavanje svoje privrženosti načelu nepromenljivosti granica („pošto bi kršenje tog načela bilo katastrofalno i za Rusiju“). Krajem avgusta potpisano je primirje između Abhaza i Gruzina, uz rusko posredovanje, koje bi trebalo posmatrati u širem okviru sadašnje faze ukupnog smirivanja sukoba na teritoriji bivšeg SSSR-a i načelnog regulisanja nekih spornih pitanja između Rusije i Ukrajine, i Rusije i ostalih republika.

U Srednjoj Aziji, na primer, još uvek nema problema zbog prisustva vojske ZND, mada je situacija u tom regionu izuzetno eksplozivna zbog postojanja velikih „manjina“ u svim novonastalim zemljama. Otuda, postavlja se pitanje da li je, na primer, protivljenje kazahstanskog predsednika Nursultan Nazarbejeva stvaranju nacionalnih armija u regionu Srednje Azije i Zakavkazja prvenstveno uslovljeno strahom od „poremećaja“ zbog eventualnog širenja etničkih sukoba u tim regionima. Ne bi trebalo zanemariti ni činjenicu da mnoge od zemalja srednje Azije strahuju, na primer, od uzbekistanskog nacionalizma, jer su Uzbeci najveća nacija u tom delu sveta.

¹¹ Kao svojevrsni oblik „ruskog hegemonizma“ tumačeni su i problemi koje je Gruzija imala u vezi sa prijemom u OUN, što je bilo izraženo u tolikoj meri da su neki posmatrači Gruziju nazivali „sovjetska Makedonija“.

Na primer, neki zapadni analitičari otvoreno upozoravaju na mogućnost podele Kazahstana ili njegove eventualne konfederalizacije, s obzirom na činjenicu da u Kazahstanu živi 44 odsto Kazaha i 43 odsto Rusa. Nema sumnje da su neke od tih zemalja u „interesnoj sferi“ Rusije, mada se u nekima od njih sve jače oseća prisustvo Turske, posebno nakon majske posete turskog premijera Sulejmana Demirela tom regionu. Neki naši publicisti s pravom procenjuju da je „Turska, u stvari, ključ kojim Amerika pokušava da otvori srednjoazijsku bravu“ (što se, na primer, videlo u Azerbejdžanu nakon uspostavljanja vlade proturskog nacionaliste Abolfazl Elčebeja). Od tih zemalja samo se Tadžikistan „okrenuo“ u potpunosti Iranu, što se „odrazilo“ i u krvavim nemirima u Dušanbeu sredinom maja. Na nestabilnost u tom regionu bivšeg SSSR-a utiču i sadašnji žestoki sukobi u susednom Avganistanu i postepeno etničko cepanje te zemlje. Značajnu ulogu u regionu imaju Kina, Pakistan i Indija, što, uz izuzetne ekonomske probleme, Srednju Aziju čini pravim „buretom baruta“.¹²

Pribaltičkim zemljama, kao poseban problem, nameće se pitanje prisustva armije ZND, uz nerešeni status ruske manjine u sve tri zemlje. Te zemlje nisu članice ZND i karakteristično je da su u poslednje vreme bili učestali incidenti sa vojnicima ZND, kao vrsta pritiska radi što hitnijeg povlačenja tih trupa. U Litvaniji ima 36.000, u Estoniji 43.000 i u Letoniji 51.000 vojnika ZND. Za sada nije određen tačan datum povlačenja tih trupa (predviđa se da to neće biti pre 1994. godine, odnosno pre povlačenja sovjetskih vojnika iz bivše Istočne Nemačke). Sve tri zemlje naglašavaju da ti problemi limitiraju njihov ukupni razvoj, a posebno strane investicije. S druge strane, Rusi čine više od trećine stanovništva u Estoniji i Letoniji (u Letoniji sa Ukrajincima čine više od 42 odsto stanovništva), dok ih je manje u Litvaniji, ali ona ima „dodatnih“ 15 odsto Belorusa i Poljaka. U takvoj situaciji, armiji ZND lako bi se mogao dogoditi „sarajevski scenario“ i njeno proglašavanje agresorskom, isto kao što i diskriminacija Rusa i drugih manjina može stvoriti složene probleme. Osim

¹² U pismu Gorbačovu, pre skoro četiri godine, iranski verski vođa Homeini je ukazao na neminovnost propasti ateističkog SSSR-a, uz „savet“ ruskom predsedniku da „prizna pobedu islama“ u Srednjoj Aziji i „predlog“ da se uspostavi zajednički „front“ protiv američkog imperijalizma.

toga, postoje i određene teritorijalne pretenzije tih zemalja prema Rusiji. Na primer, Letonije na grad Arbenu i Litvanije na oblast Kalinjingrada (Kenigsberga), što su Rusi okvalifikovali kao „političku provokaciju“. Širenje sukoba na tom prostoru izazvalo bi sigurno šire geopolitičke „potrese“, u koje bi, eventualno, bili involvirani Poljska, Nemačka, Finska i drugi. Oblast Pribaltika, inače, Zapad smatra „najslabijom tačkom“ u sadašnjem bezbednosnom „okruživanju“ Rusije, mada su SAD i druge zapadne zemlje uzdržane u značajnijoj podršci pribaltičkim zemljama, što ne znači da se u slučaju drugačijeg razvoja situacije taj pristup Zapada ne može izmeniti.

Posebno složeno pitanje čine secesionistički zahtevi u okviru Ruske Federacije, koji sada imaju manji geostrateški značaj (jer nije dovršen proces raspada SSSR-a), što bi se sigurno moglo promeniti u drugačijim uslovima i okolnostima. U vezi s tim, nameće se pitanje da li je zaista zaustavljen proces unutrašnje dezintegracije Rusije, što su neki posmatrači bili okvalifikovali kao „treću fazu“ nakon raspada Varšavskog ugovora i SSSR-a. Nema sumnje, ima istine i u tezi britanskog lista „The Financial Times“ da je „Boris Jeljcin pre dve godine shvatio da je Rusija najpoželjnija nagrada, koju je trebalo osvojiti u trenutku kada je SSSR počeo da posrće i kada se konačno raspao“. Ruski predsednik je sigurno doživeo velika iskušenja kada je prošle godine u Čečensko-inguškoj Republici bivši general Džohir Dudijev proglasio nezavisnost (Boris Jeljcin je uputio trupe u glavni grad Grozni, ali je ruski parlament poništio tu odluku). Razvoj događaja je doveo u tešku situaciju Džohira Dudijeva, koji je svojom secesionističkom politikom izazvao protivljenje i nemire Inguša i dela opozicije. Drugo iskušenje za ruskog predsednika bio je, krajem marta, referendum, u sirovinama veoma bogatom Tatarstanu. Na referendumu je bilo postavljeno „makedonsko pitanje“ o nezavisnosti Tatarstana: „Da li ste za nezavisni i suvereni Tatarstan u okviru Ruske Federacije“. ¹³ Ruski pred-

¹³ Tatarstan je na referendumu izglasao odluku o proglašavanju nezavisnosti, što su međunarodni posmatrači na tom glasanju okvalifikovali kao „poraz Jeljcina“ (22. mart). Predsednik Tatarstana Mintimer Šajmijev je istakao da njegova republika nije za izlazak iz Ruske Federacije, već za „učvršćivanje veza“. Inače, u toj republici, na 64.000 kvadratnih kilometara, živi 3,7 miliona stanovnika – 48 odsto Tatara, 43 odsto Rusa, Čuvaši, Modvi i Udmurti.

sednik Boris Jeljcin je, istovremeno, predložio period od dve godine nacionalnog pomirenja, nakon čega je, osim te dve republike, 18 ostalih autonomnih republika 31. marta 1992. potpisalo tzv. federalni ugovor, kojim se jasno precizira odnos federalnih jedinica i centra.¹⁴ U narednom periodu će se pokazati da li je potpisivanje tog ugovora bilo „prelomna tačka“ u razvoju događaja u ZND, jer je zaustavljen trend dezintegracije Rusije iznutra. Sada pozicija Rusije u ZND postepeno jača, što se posebno ogleda u smanjivanju napetosti u odnosima s Ukrajinom, kao i u odlučujućem uticaju na smirivanje drugih sukoba. Nema sumnje, tome su doprineli i značajni Jeljcinovi diplomatski „poeni“ na Zapadu (gde je preovladala svest o opasnostima od raspada SSSR-a, posebno nakon zbivanja na teritoriji bivše Jugoslavije i neuspeha u BiH), kao i obećanje i delimična realizacija ekonomske pomoći (što je direktan rezultat prethodno navedenog shvatanja). Smanjivanje intenziteta sukoba usledilo je nakon njihove eskalacije u junu, i dovelo je do sadašnjeg smirivanja „na svim frontovima“ bez stranog mešanja i internacionalizacije. Ipak, ne može se poreći da je situacija i dalje teška, posebno na ekonomskom planu, mada bi trebalo očekivati i značajnije smirivanje sukoba (pre svega, zbog navedene činjenice da bi oni bili krajnje kontraproduktivni za Zapad i za svet). Otuda pitanje da li je Rusija dobila „zeleno svetlo“ da odlučujuće deluje u pravcu smirivanja, o čemu je izgleda doneta odluka na Samitu sedam najrazvijenijih zemalja u Minhenu. Teško je, s druge strane, poverovati u procene da nastaje nova „Brežnjevljeva doktrina“, prema kojoj bi sada Rusija trebalo da snosi odgovornost za bezbednost svih Rusa, što će odlučujuće delovati i na zbivanja u ZND. Po našem mišljenju, „istina“ je na sredini, što pokazuje i razvoj situacije, odnosno smanjivanje tenzije.¹⁵

Posmatrano iz geopolitičke perspektive, činjenica je, ipak, da je Rusija „odbačena“ dalje na istok (ka Aziji). Čak i da je dobila neku vrstu „zelenog svetla“, priobalitičke države, Ukra-

¹⁴ Taj ugovor ima i neke konfederalne (autonomnim republikama se daje čak određeni međunarodni subjektivitet), kao i neke izrazito centralističke elemente (posebno u pitanjima bezbednosti).

¹⁵ Takav razvoj događaja u bivšem SSSR-u mogao bi omogućiti Rusiji da nastupi s aktivnijom politikom u odnosu na rešavanje jugoslovenske krize, što se već najavljuje u nekim komentarima moskovskih novina o Londonskoj konferenciji.

jina i Moldavija sada su fizička barijera za bilo kakav značajniji ruski uticaj u Evropi, što će u određenom smislu ograničavati i ulogu Rusije u ZND. Sigurno je, s druge strane, da Rusija neće lako pristati na ulogu regionalne azijske sile, s velikim ekonomskim problemima i brojnim bezbednosnim teškoćama na svojim dugim granicama. U tom kontekstu se mora posmatrati i poslednji razvoj događaja u ZND, pri čemu se mora imati u vidu i činjenica potencijalne nestabilnosti u samoj Rusiji¹⁶ što bi moglo odlučujuće delovati na širenje nestabilnosti, posebno u slučaju puča ili građanskog rata (popularnost ruskog predsednika Borisa Jeljcina naglo opada i, prema poslednjim procenama, kreće se oko 23 odsto, dok raste popularnost potpredsednika Aleksandra Ruckoja).

Osnovno pitanje za budućnost ZND ostaje odnos između Rusije i Ukrajine, koji su mnogi okvalifikovali kao „politički Černobil“. Naime, od prošlogodišnjeg puča odnosi između dve novostvorene zemlje prolazili su kroz mnoge delikatne faze. Poslednji dogovori pokazuju da se, ipak, smiruju tenzije, što uostalom određuju strateški interesi obe zemlje. Potencijalne suprotnosti su neminovno uticale na njihov spoljnopolitički „identitet“ – ruski predsednik Boris Jelcin je naglašavao da s Ukrajinom neće biti ni sukoba ni rata, dok je ukrajinski predsednik Leonid Kravčuk ukazivao na to da će njegova zemlja napustiti ZND ukoliko se bude kretala „stazama“ starog SSSR-a. Mada su već pre dve godine potpisale dogovor o jednakosti i uvažavanju, složenost u odnosima dve zemlje se, možda, najbolje pokazala 20. marta 1992, prilikom (neuspešnog) Samita lidera ZND u Kijevu. U centru rusko-ukrajinskih tenzija su „veštačke granice“, koje su se posebno iskazale kao problem prilikom proglašavanja samostalnosti Krima od Ukrajine,¹⁷ kojoj je Nikita Hruščov „poklonio“ to poluostrvo 1954. godine, zatim pitanje podele Crnomorske flote (koja je nedavno stavljena pod zajedničku komandu u sledećih pet

¹⁶ Neki američki komentatori ukazuju da su SAD od Drugog svetskog rata potrošile oko četiri trilion dolara za svoje vojno angažovanje u Evropi, pre svega radi otklanjanja sovjetske pretnje. Mnogo manja suma je neophodna, po njima, da se eliminišu sve potencijalne nestabilnosti u Rusiji.

¹⁷ U analizi Dimitrija Sajmsa u „The International Herald Tribune“ od 5. marta 1992, detaljnije se obrađuje pitanje Krima kao „kamenja spoticanja“ između Ukrajine i Rusije. Prilikom čitanja tog članka nameće se paralela sa Dubrovnikom, koji nikada nije bio u sastavu Hrvatske, osim kada su uspostavljene administrativne granice 1945. godine.

godina), pitanje statusa Rusa u Ukrajini, koji čine gotovo 25 odsto stanovništva (ima parlamentarnih predloga da se Ukrajina proglasi za ukrajinsko-rusku državu), ekonomskih odnosa, podele armije i, konačno, statusa nuklearnog naoružanja. Komandant snaga ZND, maršal Šapošnikov, prihvatio je odluku o deobi armije u roku od tri godine, jer su obe zemlje donele zakon o formiranju samostalnih armija (ukrajinske snage bi imale 450.000 ljudi).¹⁸ Odluke o stvaranju sopstvenih oružanih snaga mogu i olakšati i otežati situaciju u tom periodu, što se videlo, na primer, i prilikom incidenta u februaru 1992, kada je šest aviona „prebeglo“ iz Ukrajine u Rusiju. Poseban problem je i status nuklearnog naoružanja, odnosno 176 interkontinentalnih balističkih raketa, koje nose 1.250 bojevih glava, smeštenih u Ukrajini, u Hmeljnickoj i Prvomajskoj bazi. Ukrajina se obavezala da će doprinosti uništavanju strateškog naoružanja na svojoj teritoriji do 1994. godine i potpisala u Lisabonu, maja 1992, protokol o likvidaciji tog oružja (time je i započet rusko-ukrajinski „detant“). Na pitanje Krima, Ukrajina je pokušala da odgovori „otvaranjem“ pitanja Kubana, Kjurska i Voreneške oblasti, kao i nagoveštavanjem traženja svog dela (16,5 odsto) od sve četiri bivše sovjetske ratne i trgovačke mornarice. Interesantno je, na primer, da su obe zemlje odbile ponudu Bušove administracije da posreduje u njihovim odnosima, dok je ideja o rusko-američkim mirovnim snagama, koje bi se bavile pitanjima sukoba na teritoriji bivšeg SSSR-a, izgleda jednostavno „zaboravljena“. Neki američki analitičari procenjuju da bi u slučaju produbljivanja tenzija Ukrajina verovatno pokušala da potraži oslonac u Nemačkoj. Ipak, izgleda da je među rukovodiocima bivših sovjetskih republika preovladalo „uverenje“ da sukobi, posredovanja i sankcije samo otvaraju prostor za uplitanje i arbitriranje stranih faktora, što koincidira sa sadašnjim interesima Zapada da se ne uvlači u „rusku močvaru“.

¹⁸ Takozvanom deobom armije predviđeno je, na primer, da Azerbejdžan dobije 565 tenkova, Belorusija 868, Ukrajina 2.867, Rusija 7.114, dok bi ostatak od 13.000 tenkova podelile druge republike. Interesantno je da svoj „deo kolača“ traže i Litvanija, Estonija, Letonija i Gruzija, koje nisu u ZND (podatke navodimo kao ilustraciju).

PERSPEKTIVE SUKOBA NA TERITORIJI BIVŠEG SSSR-a

Početnu strategiju Zapada prema Sovjetskom Savezu i Rusiji verovatno je najbolje „razradio“ bivši američki savetnik za nacionalnu bezbednost Henri Kisindžer, ukazujući, između ostalog, da je ruska imperija u prethodnim periodima vodila 17 ratova u Evropi, kao i da je osnovni razlog svih evropskih nestabilnosti bilo postojanje tzv. ničije zemlje između Rusije i Nemačke. Kisindžerovi kritičari su ukazivali, s druge strane, na opasnost od novog hladnoratovskog pristupa i na štetne posledice nepravovremene ekonomske pomoći. Činjenica je, takođe, da su neki krugovi na Zapadu skloni da potcene sve opasnosti od razvoja događaja u bivšem SSSR-u, jer, Rusija, po njihovom mišljenju, ide demokratskim putem, jer se u sovjetskom slučaju radi o imploziji, a ne o eksploziji, i, konačno, jer je mali rizik od nuklearnog rata. Zapad je, donekle, igrao i na „jaku kartu“ podsticanja međusobnih sumnji i međusobnog „odvraćanja“ Rusije i Ukrajine na nuklearnom planu.¹⁹ Pripremu za značajnije bavljenje unutrašnjim zbivanjima na teritoriji bivšeg SSSR-a Zapad je već obavio u okviru OUN i KEBS-a (i kroz mehanizme primenjene u našoj situaciji). Tako je KEBS pretvoren u regionalnu organizaciju za pitanja bezbednosti, pod čijim „okriljem“ se nalaze i zemlje nastale iz bivšeg SSSR-a (pored činjenice da je Zapad posredstvom KEBS-a izašao na granice Kine i Bliskog istoka). Konačno, pridruženo članstvo skoro svih bivših sovjetskih republika u NATO-u trebalo bi da smanji bezbednosne rizike po sve „učesnike“, posebno u slučaju novog državnog udara, koji Hans Binendijk, poznati američki stručnjak za pitanja geopolitike, vidi kao sada „najozbiljniju pretnju“ tim procesima.

Pre nekoliko meseci Fondacija Gorbačov, koju je prošle godine u Moskvi osnovao bivši sovjetski predsednik, objavila je analizu „zbivanja“ u ZND, sa „projekcijama“ budućih događaja. U analizi se ističe da je Zajednica Nezavisnih Država nastala u trenutku kada su nadvladale centripetalne sile i „bilo je jasno šta će se dogoditi“. Prema toj studiji,

¹⁹ U intervjuu sovjetskoj agenciji APN, Boris Jelcin je naglasio da je „nedopustivo“ da se nuklearno oružje pretvara u predmet bilo kakvih političkih igara“.

osnovno pitanje jeste da li će ZND nadvladati snage integracije (jer i nije bilo pravog raspada države), ili će doći do potpune dezintegracije, pri čemu postoji nekoliko mogućih „scenarija“. Prema prvom, ZND postaće nova državna tvorevina nezavisnih država sa opunomoćenicima u centru (što se ocenjuje kao nerealno); prema drugom, doći će do potpunog raspada, ali se u tom slučaju može udružiti nekoliko država (Rusija, Belorusija i Kazahstan), pri čemu se ne isključuje ni „jugoslovenizacija“ ZND i širi sukobi, i prema trećem, najopasnijem „scenariju“, doći će do raspada pod uticajem nekih centara iz Evrope, Azije i Amerike, što bi dovelo do stvaranja novog geopolitičkog prostranstva „koje može biti centar mnogih oštih konflikata i velikih promena“. Zaključuje se, dakle, da je mala verovatnoća da se ZND očuva, jer je to tvorevina koja može samo imati ulogu „likvidacionog komiteta“ bivšeg Sovjetskog Saveza, što „mora uraditi na civilizovan način“. Ta fondacija smatra da u svim tim pokušajima Rusija ima osnovnu i objedinjujuću ulogu i „ne sme popustiti Ukrajini“.

Nema sumnje, s pitanjem da li će prevladati snage integracije ili snage dezintegracije povezano je i drugo ključno pitanje – da li će doći do eskalacije sukoba na teritoriji bivšeg SSSR-a ili će se sporovi rešavati mirnim putem. Ima argumenta i za jedno i za drugo mišljenje, zbog čega bi se sadašnja situacija i mogla okvalifikovati kao „dinamički ekvilibrijum“, na čije će održavanje uticati brojni unutrašnji i spoljni činioci i uslovi. U tom smislu, ZND neće biti samo nešto nalik na bivši Varšavski ugovor, kao što smatraju neki zapadni analitičari. Konačno, nameće se i pitanje znači li sadašnje smirivanje situacije na prostorima bivšeg SSSR-a i „opredeljivanje“ za strategiju koju je izložio Dejvid Frenklin u navedenom članku u časopisu „The World Today“. Naime, njegov plan za smanjivanje opasnosti od etničkih sukoba i teritorijalnih sporova obuhvata: podsticanje ekonomske integracije, priznavanje granica i, ukoliko je neophodno, njihovu promenu pregovorima (što je, kako navodi, u svakom slučaju bolje od rata u BiH), podsticanje poštovanja manjinskih prava, potpuno i dosledno poštovanje principa samoopredeljivanja, poštovanja ugovora o bezbednosti i poštovanje principa o nemešanju u unutrašnje poslove. Dejvid Frenklin je svestan da je taj „plan“ teško ostvarljiv u praksi, pa skoro cinično i pesimistično primećuje

da će takva rešenja za „pastorčad hladnog rata“, kako se nazivaju nove države na prostoru Jugoslavije i SSSR-a, u narednim godinama „verovatno prerasti u pravu industriju“.

*

Henri Kisindžer je ukazao da je zapadnim liderima jasno da će biti mnogo lakše ako se Amerika brzo uključi u konfliktne situacije radi očuvanja stabilnosti. Jer, kasnije će se ravnoteža uspostavljati u nepovoljnim okolnostima sukoba. Ipak, nemački list „Tageszeitung“ ističe da su osnovne greške Zapada u bavljenju sukobima u Istočnoj Evropi bile zasnovane na pretpostavci da se oni mogu okončati istim sredstvima kao i oni na Zapadu. U vezi s tim, može se postaviti i pitanje da li je raspad SSSR-a poslednji čin jedne, ili prvi čin druge drame. Geostrateški gledano, tačno je, na primer, da je „ruska pretnja“ fizički odbačena 2.000 kilometara dalje na istok, ali je tačno i to da stepen geopolitičkog uticaja Rusije nije umanjen, već pre – modifikovan.²⁰

Ako je uopšte moguće povlačiti neke geopolitičke paralele, moglo bi se, na primer, postaviti pitanje da li je Jugoslavija i ovoga puta „kupila neophodno vreme“ za Rusiju, za koje je Rusija mogla da se pripremi za sve pretnje i otklanjanje neposrednih opasnosti. Ili će, možda, Rusija u budućnosti biti, kako smatra Gajdar Džemail, jedan od vođa Partije islamskog preporoda u ZND, prinuđena da prihvati islamsku ideologiju kao jedinu mogućnost da izbegne geopolitičko iščeznuće? Ugledni britanski publicista ser Džejms Eberle navodi da su ratovi u Vijetnamu, Avganistanu i Kuvajtu pokazali sve teškoće pretvaranja vojne superiornosti u očekivani politički ishod. Prema njegovom mišljenju, koje se može prihvatiti, ratovi ne rešavaju probleme – već ih samo modifikuju.

²⁰ Direktor moskovskog Instituta za međunarodna ekonomska i politička istraživanja A. Migranjan nedavno je, na primer, istakao da Rusija treba da proglasi bivši SSSR sferom svojih životnih interesa, kao i da prizna ruske autonomije formirane u drugim državama. U obrazloženju za svoje stavove, Migranjan polazi od činjenice da su SAD proglasile sfere svojih životnih interesa i od načina na koji je svet priznao jugoslovenske secesionističke republike. On zagovara, takođe, priznavanje srpskih entiteta u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini.

Međutim, ostaje tek da se vidi da li se taj zaključak može primeniti i na hladni rat, u kojem je Rusija bila „porazena“.²¹

Koliko je, zaista, prihvatljivo stanovište zapadnih teoretičara da posedovanje teritorije više nije izvor ekonomske snage, već su to međunarodne finansije i uloga u sve više međuzavisnoj međunarodnoj ekonomiji? Nije slučajno što neki publicisti geopolitičke posledice raspada Sovjetskog Saveza (promene u Evropi i raspad Jugoslavije) izjednačavaju sa trećim svetskim ratom. Konačno, logično je pitanje zbog čega je uopšte došlo do raspada SSSR-a (i Jugoslavije). Sve će, naravno, biti jasnije ako sukobi na teritoriji bivšeg SSSR-a budu dalje eskalirali – to će sigurno biti i po principu „koncentričnih krugova“, sve do uspostavljanja „prirodne ravnoteže“.

²¹ Interesantne istorijske paralele s raspadom Sovjetskog Saveza dao je akademik Milorad Ekmečić u svom radu „*Slovo o Gorbačovu*“, objavljenom u nastavcima u „Politici ekspres“, krajem februara 1992. godine.